

Ulkoministeriön historiasta

■ Timo Soikkanen

Raimo Väyrynen arvioi lehden viime numerossa kirjoittamani ulkoministeriön historian viimeisen osan (1970–81). Voin pääosin yhtyä Väyrysen näemyksiin. Joihinkin kohtiin joudun kuitenkin tarttumaan.

Laajin Väyrysen esittämä kritiikki kohdistuu siihen, etten kontekstoi tutkimusta tarpeeksi ja että näen asiat Helsingin horisontista. Väyrynen nostaa syytöksensä jopa eri tieteiden tasolle:

Tässä on yksi keskeinen ero poliittisen historian ja kansainvälisen politiikan tutkimuksen lähestymistavoissa ulkopolitiikan tutkimuksessa. Edellisessä maailmaa katsotaan Helsingin horisontista, jälkimmäisessä Suomi nähdään pikemminkin yhtenä toimijana laajemmassa kansainvälisessä yhteydessä.

Väyrysen näkemys on yleinen harhaluulo. Poliittinen historia voi ja usein tarkasteleekin kansainvälisiä suhteita aivan samoin kuin kansainvälisessä politiikassa on tapana.

Jos tutkimuksen aihe määrää näkökulman, on tilanne täysin toinen.

Suomen ulkoministeriön historiassa kyse on tilaustyöstä, jossa myös näkökulma on lyöty lukkoon. Toki silloinkin on kontekstoitava, mutta se tapahtuu tiukasti tutkittavan ja näkökulman ehdoin. Minulle siis Ritarikatu ja sen näkökulma on ensisijainen ja pakollinen. Toki 1970-luvun ulkopoliittisia suhteita voidaan tarkastella Euroopan eri pääkaupunkien ja ulkoministeriöiden näkökulmista, mutta silloin otsakkeen ja problematiikkaan tulisi olla aivan toinen. Kyse ei siis ole tieteenalasta vaan ongelmanasettelusta.

Väyrynen kokee, että ”henkilöin” asioita ja metodini on ”vino”. Itse pidän henkilöintiä tässä tapauksessa ansiona. Kun työ on oikein rajattu, tutkijan ei tarvitse tyytyä persoonattomaan toimijaan, kuten Suomi tai ulkoministeriö, vaan voidaan löytää tapahtuminen takaa ne intres-

sipiirit, poliitikot ja virkamiehet, jotka käyttävät valtaa, ajavat asioita ja panevat päätökset toimeen. Pidän siis tavoiteltavana ja ansiona oikeanlaista ”henkilöintiä”.

Esimerkkinä ”vinosta metodistani” Väyrynen tarjoaa sitä, että ”leimaan” toistuvasti Bonnin ensimmäisen suurlähettiläämme Yrjö Väänäsen sosiaalidemokraatiksi, vaikka Väänäsen omista muistelmista (*Finlandia Bonn*), ei löydy näyttöä aktiivisesta suhteesta SDP:hen. Väänäsen muistelmat ovat huono lähde tässä suhteessa; harvoinpa muistelija itse kertoo aktiivisesta puolue-suhteestaan. Väänäsellä tällainen kuitenkin oli. Väänäsellä oli poikkeuksellisen läheinen suhde Kalevi Sorsaan. Sorsan haastattelussa asia tuli selvästi esiin ja hänen arkistonsa vahvistaa asian. Väänänen oli keskeisellä paikalla hallinnollisen osaston päällikkönä (1974–76). Väänäsen rooli olikin keskeinen monissa ulkoasiainhallinnon uudistamispyrkimyksissä. Hän oli myös keskeinen henkilö SDP:n ajaessa tavoitteitaan ministeriön suhteen.

Sorsa kutsui ulkoministeriötä ”vanhaksi madameksi”, joka kaipasi ehostusta. Toisella ulkoministerikaudellaan 1975–76 hänen onnistuikin noudattaa sosiaalidemokraattien edut hyvin huomioon ottavaa uudistus- ja nimityspolitiikkaa. Heti Sorsan ulkoministeriksi tulon jälkeiseltä päivältä löytyy hänen arkistostaan muistio, jossa todetaan ”nykyisen hallitustilanteen” suovan ”mahdollisuuden ryhtyä toimenpiteisiin ulkoasiainhallinnossa esiintyvien epäkohtien korjaamiseksi itse ministeriön sisältä käsin”. Samoihin päiviin ajoittuvassa toisessa muistiossa painotetaan uudistusten toteuttamisen edellytyksenä olevan Yrjö Väänäsen jääminen hallinnollisen osaston johtoon vuoden 1976 loppuun.

Väänäsen roolin käsittelyni perustuu alkupe- räisdokumentteihin, ei muistelmiin.

Vastaavasti Väyrynen katsoo minun käyttävän aivan liikaa Matti Tuovisen päiväkirjoja. En missään kohtaa salaa Tuovisen keskustapuoluelaisuutta. Työssä käytetään Tuovisen päiväkirjoja monestakin syystä. Ensinnäkin hän työskenteli ulkoministeriön keskeisissä tehtävissä poikkeuksellisen pitkään, vuosina 1972–75 poliittisen osaston päällikkönä ja sen jälkeen

kymmenen vuotta valtiosihteerinä. Tuovinen oli kaikin puoli harkitseva ja tasapuolinen. Hän tyytyy päiväkirjoissaan usein kirjaamaan muistiin vain, mitä ministeri tai virkamiehet olivat kustakin asiasta sanoneet. Kuvaavaa onkin, että esimerkiksi Sorsa mainitsi hänet haastattelussa ”ainoana kepulaisena virkamiehenä, johon saat- toi luottaa”.

Muistelmissaan Sorsa toteaa, ettei hänellä ”ollut koskaan huomauttamista Matti Tuovisen virkatoimien tasapuolisuuden suhteen.” Sorsa myös kertoo nuorten radikaalien epäilyistä:

Hän oli puoluetalustaan kepulainen ja samalla Kekkosen luottamusmies, mistä syystä nuoret sos. dem. ulkopoliitikot kohdistivat häneen ajoittain epäilyksiä puoluepoliittisesta juonittelusta. Itse en kuitenkaan sellaisesta havainnut merk- kiäkään, vaan välillämme vallitsi läpi vuosien hyvä, luotta- muksellinen yhteistyösuhde, joka on jatkunut keskinäisenä arvostuksena aktiivivuosien jälkeenkin. (Kalevi Sorsa 2003, 250, 259)

Jostain syystä näyttää olevan vaikeaa käsitellä laajemminkin 1970-luvun hallintoa ilman, että saa kritiikkiä tuolloin nuorina mukana olleilta. Minulla oli onni haastatella 1990-luvun alus- sa Ahti Karjalaista ja 2000-luvun alussa Kalevi Sorsaa. Molemmat olivat moninkertaisia ulko- ministereitä ja pääministereitä. Kummaltakin oli presidenttiys liukunut ohi ja molempien poliittinen ura oli jo päättynyt. Tämä toi heidän haastatteluihinsa syvyyttä ja rehellisyyttä; oman roolin korostuksesta tai selittelystä ei ollut tie- toakaan. Kumpikin totesi lähes samoin sanoin, että 1970-luvun puoluepoliittisissa taisteluissa mentiin liian pitkälle ja erityisesti ulkoasiainhal- linto kärsi tästä.

On jännittävää havaita, että sanotut konkarit, aikanaan ulkoministeriössä käydyin taistelun joh- tajat, näkivät ja myönsivät puoluepoliittisen taistelun liiallisuuden. Sen sijaan ministeriöissä ja sen ympärillä taisteluun osallistuneet nuoret tahtovat myöhemmin vähätellä puoluepoliittisen taistelun roolia ja merkitystä. Sorsa muisteli haastattelus- sa joutuneensa 1970-luvulla ”nuorten painosta- maksiksi”. Puhuimme pitkään tästä teemasta, ja Sor- sa lupasi palata asiaan muistelmissaan, joita hän viimeisteli. Muistelmissa hän kertoo joutuneensa ”kiusalliseen tilanteeseen” nuorten radikaalien ja oman ministeriönsä virkamiesten välissä.

Väyrynen katsoo minun asettuvan jotenkin keskustapuolueen kannalle ja käsittelevän SDP:n toimintaa enemmän kuin muiden osapuolien. Omasta mielestäni tuon selkeästi esiin sen, että valtaa ulkoasiainhallinnossa piti keskustapuolue ja sosiaalidemokraatit oli se osapuoli, joka pyrki uudistuksiin ja aluevaltauksiin. Tapahtumien kuvauksen kannalta on luonnollista ja loogista, että ”hyökkääjän” toimintaa joutuu selvittämään laajemmin kuin ”puolustajan”.

Keskustelin aikanani useaan kertaan vanhan konkarin, suurlähettiläs Jorma Vanamon, kanssa siitä, miten eräät asiat tulisi esittää. Hän totesi, että kirjoitatta miten tahansa aina toinen osapuoli haukkuu. Kun molemmat haukkuvat, tiedät onnistuneesi! Todettakoon, että kaikilta osapuolilta on tullut kiitettävästi arvostelua ”vinoudesta”.

Kolmas kysymys on alkoholi, johon Väyrysen mukaan kiinnitän liiallista huomiota. Alkoholi-ongelma oli kuitenkin paitsi ministeriön myös ulkoministerien (Ahti Karjalainen ja Väinö Leskinen) ongelma 1970-luvulla. Tästä on monia Suomen kannalta jopa häpeällisiä esimerkkejä. Todellisuudessa alkoholin tuomiin ongelmiin on kiinnitetty teoksessa melko vähän huomiota. Esiin on nostettu vain muutamia tapauksia, joissa alkoholin väärinkäyttö on noussut suorastaan valtioiden väliselle tasolle.

Jos vieraan valtion päämies joutuu turhaan pyytämään Suomea vetämään suurlähettiläänsä pois maasta alkoholin jatkuvan väärinkäytön ja häiriköinnin takia, on ylitetty jo moninkertaisesti kaikki sopivaisuuden rajat. Se, että Suomessa on ollut tässä suhteessa vaikenemisen traditio, ei oikeuta tutkijaa sivuuttamaan ministeriön toiminnan merkittävää ongelmaa. Myös nais-suhteiden käsittelyyn työssä on selvä syy: presidentin suhde Anita Hallamaan heijastui ministeriön toimintaan tavalla, joka ei nykyisin olisi mahdollista.

Kuten sanottu, muilta osin pidän Väyrysen analyysiä ulkoministeriön historiasta oikeaan osuvana ja ansiokkaana.

Kirjoittaja on Turun yliopiston poliittisen historian professori.

Tieteellisten seurain valtuuskunnan JÄSENSEUROJEN JÄRJESTÖKOULUTUS

5.3.2010 klo 10.00–15.15
Tieteiden talo, sali 104,
Kirkkokatu 6, 00170 Helsinki

9.30 Kahvitarjoilu

10.00 Avaus: puheenjohtaja, kansleri Ilkka Niiniluoto

10.15–12 TSV:n palvelut jäsenseuroille:

Julkaisu- ja verkkopalvelut (sis. julkaisuavustukset), julkaisupäällikkö Eeva-Liisa Aalto

Vaihtokeskus, kirjastonhoitaja Georg Strien

Tieteiden talo, ylivahtimestari Antonio Rodríguez

Tieteessä tapahtuu, päätoimittaja Ilari Hetemäki

Tieteen päivät, pääsihteeri Ilari Hetemäki

12.00 Lounas

12.45–15.15 Kaksi rinnakkaista sessiota:

a) *Talous* (sali 104)

Pj. professori Juhani Keinonen
Yhdistyksen kirjanpito ja tilinpäätös, DE Folke Tegengren; konferenssiavustukset ja niiden raportointi, FM Irina Kauhanen

b) *Yhdistystoiminta ja asiakirjahallinta* (sali 309)

Pj. arkistonjohtaja Lauri Harvilahti
Yhdistystoiminnan neuvonta (mm. sihteerin tehtävät), Aura Korppi-Tommola;
Asiakirjahallinta ja arkistonhoito, johtaja Marja Pohjola ja ylitarkastaja Kenth Sjöblom

Ilmoittautumiset tarjoilun järjestämiseksi

1.3.2010 mennessä: anneli.rossi@tsv.fi tai puh. (09) 228 69 225. Ilmoittautumisen yhteydessä kertokaa, kumpaan iltapäivän sessioon aiotte osallistua.